

FEATURES OF THE LEGAL STATUS OF PROSECUTOR IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF EUROPEAN LAW ENFORCEMENT STANDARDS

The article investigates the international law features the introduction of European standards of prosecution as an important component of the overall reform of the law enforcement system of Ukraine. Analyzed the functions and powers of the Prosecutor's Office in accordance with European legal standards. Based on the analysis systematized forms, methods and practical aspects of the organization and activity of the prosecution in the present conditions of the interstate European integration. It is noted that the construction of the European model of the prosecutor's office is an important area of state activity and relevant aspect of the modernization of law enforcement activity in modern conditions of European integration and implementation of interstate in the Ukrainian legislation with European legal standards of institutional and instrumental legal content.

Thus, we can say that in Europe at the same time there are different legal systems, which according to different functional models implemented appropriate institutional common European legal standards: - a system of common law, where there is a clear distinction between judges and prosecutors and which authority to investigate criminal cases can not be combined with other functions; - civil law system, which can be divided into different types, in which both judges and prosecutors are part of the «judicial corps» or, on the contrary, it can only belong to the judge.

Thus, depending on the state in which they operate, prosecutors may or may not have tasks and functions outside the sphere of criminal law. In cases where prosecutors have such tasks and functions may include, in particular, civil, administrative, commercial, social, electoral and labor law as well as environmental protection, social rights of vulnerable groups such as minors, disabled persons and persons with very low incomes. The role of prosecutors in this respect should not allow them to exert undue influence on the final decision-making by judges.

Specified experience of European legal systems and legal content of European standards should be duly taken into account in the implementation of reform of the prosecution Ukraine in modern conditions intergovernmental European integration.

Key words: *prosecutors, law enforcement system, law enforcement, the European standards, constitutional modernization.*

УДК 343(045)

Б. М. Свірський

ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ (СОЦІАЛЬНИХ) ПРИНЦИПІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

У статті досліджується проблематика застосування конституційних принципів у кримінальному провадженні на сучасному етапі конституційної модернізації українського суспільства та національної правової системи.

Наголошується, що зміст цих конституційно-правових засад прямо кореспондують з вимогами відповідних кримінально-процесуальних норм і спрямовані на безумовне забезпечення фундаментальних прав і свобод людини і громадянина в частині їх основоположних свобод і недоторканості особи.

Ключові слова: *конституційні принципи, конституціоналізм, кримінальний*

процес, суспільство.

Постановка проблеми. Конституція України (ст.1) визначає, що Україна є суверена, незалежна, демократична, соціальна та правова держава взяла на себе обов'язок через систему спеціальних правових механізмів забезпечити реалізацію цього постулату насамперед такого гуманітарного елемента як соціальна держава [1].

Умови соціалізації (гуманізації) суспільства покладає на державу створення реальних механізмів її дії в тому числі і на такі суспільні відносини, які виникають при кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. У даній статті розглядаються основні проблеми, що виникають при застосуванні таких конституційних принципів, як повага до людської гідності (ст.11 КПК) та презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини (ст.17 КПК) в кримінальному провадженні, та їх співвідношення до норм кримінально-процесуального законодавства.

Ці правові норми спрямовані на захист особи, її честі і гідності, передусім від будь-яких зловживань з боку тих посадових осіб, які наділені в кримінальному провадженні владними повноваженнями, що дозволяють їм застосовувати відносно учасників кримінального процесу заходи забезпечення кримінального провадження, у тому числі й запобіжні заходи, здійснювати інші дії, пов'язані з обмеженням прав і свобод людини.

Ключові слова: Конституція України, право, правосуддя, кримінальний процесуальний кодекс, засади (принципи), кримінальне провадження, права і свободи людини,

Постановка проблеми. У Кримінальному процесуальному кодексу України засади кримінального провадження вперше закріплені в окремій главі. Такий підхід законодавця має виключно важливе значення, оскільки загальні засади кримінального провадження - це визначальні, фундаментальні, імперативні положення щодо закономірностей і найбільш суттєвих властивостей кримінального процесу, які обумовлюють їх значення як засобу для захисту прав і свобод людини і громадянина, а також для врегулювання діяльності органів та посадових осіб, які ведуть кримінальне провадження. Вони є керівними положеннями для закріплення завдань кримінального провадження, побудови його стадій, окремих проваджень, інститутів. Усі засади (принципи) кримінального провадження тісно пов'язані між собою, обумовлюють один одного, утворюють певну систему. Вони також мають наскрізний характер і діють у всіх його стадіях. Для кожної стадії характерне їх вираження певною мірою, однак без обмежень всі вони без винятку діють у стадії судового розгляду.

Значення конституційних засад (принципів) кримінального провадження як норм вищого ступеня нормативності полягає також у тому, що вони служать гарантією правосуддя, забезпечення прав і свобод людини, законних інтересів фізичних і юридичних осіб; є підґрунтям для тлумачення норм кримінального процесуального права та подолання прогалин у правовому регулюванні кримінальних процесуальних правовідносин (ч. 6 ст. 9 КПК); синхронізують всю систему норм кримінального процесуального права та забезпечують узгодженість кримінальних процесуальних інститутів та єдність процесуальної форми; служать основою й вихідними положеннями для вдосконалення окремих кримінально-процесуальних інститутів і норм права, розвитку процесуальної форми, подальшого реформування кримінального процесуального законодавства.

Конституція України у ст. 3 визначила один із важливіших принципів стрижень якого наскрізь пронизує усі засади (принципи) кримінального провадження, який визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Реалізація цих поважних принципів знаходить своє відображення насамперед у ст. 11 КПК «Повага до людської гідності»[2]

Визначений принцип в загальних рисах відтворюють зміст концептуальних засад, що містяться у преамбулі ЗДПР узгоджуються із ст. 3 КЗПЛ, Конвенцією ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння і покарання, чим й обумовлюють відповідність міжнародним стандартам захисту прав людини у кримінальному провадженні. [3]

Чинне законодавство не містить визначення поняття гідності. Традиційно під нею розуміють морально-етичну категорію, що означає повагу і самоповагу людської особистості, невід'ємну та невідчужувану властивість людини як вищій цінності, що належить їй від народження незалежно від того, як вона сама і довколишні люди сприймають і оцінюють її особу.

Свого часу Верховний Суд України розтлумачив, що під гідністю слід розуміти визнання цінності кожної фізичної особи як унікальної біопсихосоціальної цінності. З честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) загальноприйнятим уявленням про добро і зло. [4]

Права і свободи людини, про які йдеться у статті, - це певні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її нормального існування та розвитку в конкретно - історичному соціумі, котрі об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і мають бути загальними й рівними для всіх людей.

У кримінальному провадженні неприпустимі будь-які прояви катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поведіння чи покарання, погрози застосування такого поведіння, утримування особи у принизливих умовах, примушування до дій, що принижують людську гідність.

Вищезгадана Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння та покарання запроваджує своє визначення, відповідно до якого «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисно заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь - якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. У цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково.

Термін «жорстокі, нелюдські чи такі, що принижують гідність, види поведіння або покарання» повинен тлумачитися таким чином, щоб забезпечити, по можливості, найбільш широкий захист проти зловживань фізичного чи психологічного характеру, включаючи утримання затриманої чи ув'язненої особи в умовах, які позбавляють її, тимчасово або постійно, будь-якого з її природних почуттів: зору, слуху, просторової

або часової орієнтації, та які можуть викликати стрес, почуття жаху чи неспокою, здатні принизити чи образити її, зломити її фізичний чи моральний опір

Жорстокими й такими, що ображають особисту гідність, необхідно вважати дії, які завдають особі особливого фізичного болю чи моральних страждань. Свого часу Верховний Суд України в своїй постанові зазначив... «вони можуть полягати у протиправному застосуванні спеціальних засобів (наручники, гумові кийки, отруйні гази, водомети тощо), тривалому позбавленні людини їжі, води, тепла, залишенні її у шкідливих для здоров'я умовах, використанні вогню, електроструму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, а також у приниженні честі, гідності, заподіянні душевних переживань, глумління тощо». [5]

Ця норма є однією із загальних засад кримінального судочинства, яка має втілення у положеннях, що стосуються окремих кримінально-процесуальних процедур. Зокрема, слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні у випадку необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи (п. 3 ч. 2 ст. 27 КПК); отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження тягне за собою визнання їх недопустимими (ч. 1, п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК); проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода (ч. 4 ст. 240 КПК); при освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я (ч. 4 ст. 241 КПК); перед вирішенням питання про передачу засудженої особи для відбування покарання з України до іноземної держави остання має надати гарантії того, що засуджений не буде підданий катуванню або іншому жорстокому, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ч. 2 ст. 606 КПК) тощо.

Таким чином цій принцип кожному надається право захищати всіма засобами, що не заборонені законом, свою людську гідність, права, свободи та інтереси, порушені під час здійснення кримінального провадження.

Конституція України (ст.62) закріплює одне з найважливіших положень демократичної, правової держави, а саме: особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Встановлення безпосередньо в Конституції України формули презумпції невинуватості як об'єктивного правового положення має найважливіше значення для захисту прав і законних інтересів осіб, що залучаються до орбіти кримінального судочинства, для слідчої і судової практики, впливає на законотворчий процес.

Презумпцію невинуватості необхідно розглядати в загальноправовому і процесуальному значеннях. Як загальноправова вимога вона визначає положення особи в суспільстві. Хоча цей принцип сформульований як кримінальний процесуальний, однак його дія виходить за рамки лише кримінального процесу. Презумпція невинуватості - об'єктивне правоположення. Це вимога закону, звернена до всіх громадян, посадових осіб, державних і громадських організацій, до суспільної думки в цілому.

У процесуальному значенні презумпцію невинуватості необхідно розглядати як вимогу, що визначає правове положення учасників кримінального судочинства, і на-самперед підозрюваного, обвинуваченого, як основу їхніх процесуальних прав, гарантію всебічного, повного, неупередженого дослідження обставин кримінального провадження.

У найзагальнішому вигляді правило презумпції невинуватості означає, що особа може бути визнана винуватою у вчиненні злочину і покарана лише за умови, що її вина буде доведена в передбаченому законом порядку і встановлена обвинувальним вирокком суду. Повідомлення особі про підозру, складання слідчим та затвердження прокурором обвинувального акта на стадії досудового розслідування, розгляд справи у підготовчому провадженні не вирішують наперед визнання його винуватим у вчиненні злочину. Лише один орган у державі наділений таким правом - це суд, який є відповідно до Конституції України (ст. 124) носієм судової влади, що здійснює правосуддя в умовах законності, незалежності, гласності та змагальності.

Вирок суду є єдиним процесуальним документом, що встановлює винуватість обвинуваченого (підсудного). Вирок суду це акт, що втілює силу і авторитет судової влади. Ухвалюючи і проголошуючи вирок, суд від імені держави дає суспільно-політичну, моральну і правову оцінку вчиненим діям, формулює ставлення держави до осіб, що вчинили злочин, застосовує захід державного примусу на основі судового розгляду й у встановленій законом формі.

Окрім загального правила, так званої «формули» презумпції невинуватості, ст.17 КПК кореспондуючи ч. 2 ст. 62 Конституції України, закріплює правові положення, що впливають із цієї формули і є гарантіями від безпідставної та необґрунтованої підозри та обвинувачення. До них, зокрема, відноситься положення, відповідно до якого ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом.

Відповідно до ст. 25 КПК прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Крім того, саме на них законом покладається обов'язок всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень (ст. 9 КПК).

Державні органи, що ведуть процес, не мають права перекладати обов'язок доказування винуватості на підозрюваного, обвинуваченого. Це значить, що неприпустимо вимагати від особи представлення доказів на свій захист і спростування повідомлення про підозру чи обвинувального акта. Закон категорично забороняє під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність (ч. 2 ст. 11 КПК). Таке примушування давати показання є кримінально караним діянням (ст. 373 КК України).

Відмова особи від участі в доказуванні, відповідати на запитання, давати показання з приводу підозри чи обвинувачення, давати пояснення чи показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні її близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення (ст. 18 КПК) не може тягти для під-

озрюваного, обвинуваченого (підсудного) негативних наслідків ні в частині визнання його винним, ні в частині визначення йому міри і виду покарання.

Разом з тим звільнення обвинуваченого від обов'язку доказувати свою невинуватість не позбавляє його права брати участь у доказуванні в кримінальному провадженні. Він вправі збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді докази, давати показання, заявляти клопотання, тощо. Доводячи свою невинуватість чи меншу винуватість, підозрюваний, обвинувачений здійснює в такий спосіб своє право на захист. Тому доказування є його правом, але не є його юридичним обов'язком.

Важливе положенням, яке впливає із загальної формули презумпції невинуватості, міститься у ч. 3 ст. 62 Конституції України та ч. 3 статті 17 КПК. Сутність його полягає в тому, що підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Конституція додає також до цього положення, що не може ґрунтуватися обвинувачення на припущеннях.

Як вже було зазначено, презумпція невинуватості - об'єктивне правоположення. Це вимога закону, яка звернена до всіх громадян, посадових осіб, державних і громадських організацій, до суспільної думки в цілому. Саме тому закон вимагає, що поведження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою.

Ця вимога закону як складова загальної засади презумпції невинуватості одержує пряме втілення в нормах інших галузей вітчизняного законодавства.

Висновки. Таким чином, зміст цих конституційно-правових засад прямо кореспондуються з вимогами відповідних кримінально-процесуальних норма і спрямовані на безумовне забезпечення фундаментальних прав і свобод людини і громадянина в частині їх основоположних свобод і недоторканості особи.

Список використаної літератури

1. Конституція України 28 червня 1996 р. / Відомості ВРУ, 1996, №30, ст.141. ; Konstytutsiia Ukrainy 28 chervnia 1996 r. / Vidomosti VRU, 1996, №30, st.141.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р., № 4652 –VI /Відомості ВРУ, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13 ст.88. ; Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 r., № 4652 –VI /Vidomosti VRU, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13 st.88. ;

3. Конвенція ООН від 10 грудня 1984 р. «Проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких що принижують гідність, видів поведження і покарання» (Ратифікована Президію ВР УРСР 26 січня 1987 р., зі застереженнями). ; Konventsiiia OON vid 10 hrudnia 1984 r. «Proty katuvan ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo takykh sheho prynyzhuiut hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia» (Ratyfikovana Prezydiiu VR USSR 26 sichnia 1987r, zi zasterezhenniamy). ;

4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». ; Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 27 liutoho 2009 r. № 1 «Pro sudovu praktyku u spravakh pro zakhyst hidnosti ta chesti fizychnoi osoby, a takozh dilovoi reputatsii fizychnoi ta yurydychnoi osoby».

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень». ; Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 26 hrudnia 2003 r. № 15 «Pro sudovu praktyku u spravakh pro perevyshchennia vlady abo sluzhbovykh povnovazhen».

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016 р.

В. М. Svirskyi

CONSTITUTIONAL (SOCIAL) PRINCIPLE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article examines the issues of application of constitutional principles in criminal proceedings at the present stage of constitutional modernization of Ukrainian society and the national legal system.

It is noted that the content of the constitutional and legal principles directly correspond to the requirements of appropriate criminal procedural rules and designed to unconditional protection of fundamental rights and freedoms of man and citizen in terms of their fundamental freedoms and personal integrity.

Key words: *constitutional principles of constitutionalism, criminal procedure, society.*

УДК 347.77(045)

Д. М. Шебаніц

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

На погляд автора статті, на рубежі реформування конституційно-правового устрою України важливо проаналізувати історико-правові процеси у сфері конституційного будівництва, оскільки інтенсифікація процесів імплементації європейських політико-правових стандартів та принципів є об'єктивним чинником на шляху впровадження сучасної моделі захисту конституційних прав та свобод особистості у контексті підписання та виконання угоди про асоціацію України з Європейським союзом.

У подібному контексті комплексно визначаються основні історико-правові передумови та етапи реформування сучасного українського конституціоналізму, аналізуються проблеми та перспективи удосконалення конституційно-правового регулювання окремих аспектів конституційного процесу.

Ключові слова: *конституційна реформа, конституціоналізм, конституційний лад, суспільство, конституційна модернізація.*

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми дослідження історико-правових аспектів становлення та розвитку сучасного українського конституціоналізму обумовлюється тим, що у нинішній час, на рубежі реформування конституційного устрою України, важливо проаналізувати ключові процеси у конституційно-правовій сфері, оскільки інтенсифікація процесів імплементації європейських правових стандартів конституційно-правового регулювання є об'єктивним чинником впровадження сучасної моделі конституційного ладу у контексті підписання та виконання угоди про асоціацію України з Європейським союзом.

Вказані фундаментальні процеси у суспільстві та держави, зокрема необхідність внесення змін та доповнень у Основний закон України, обумовлюють потребу у ретельному науковому аналізі фактичних можливостей сучасного українського суспільства та національної системи права адаптуватися до принципово нових умов функціонування усіх важливих елементів правової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем становлення та розвитку конституційного устрою України присвячені праці таких науковців, як М. О. Баймуратов, Ю. Г. Барабаш, О. В. Батанов, Д. Батлер, Ю. М. Бисага, Ю. О. Волошин, С. П. Головатий, А. Дайсі, Л. Дюгі, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, О. В. Скрипнюк,